

هدایت تحصیلی؛ چالش‌ها و راهکارها

ناصر حیدری

دانشجوی دکترای مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی تهران و مشاور مدرسه

بر اساس پژوهش‌های انجام شده، بعضی از چالش‌های مهم فرایند هدایت تحصیلی عبارت‌اند از: نبود ارتباط مؤثر مشاور با دانش‌آموزان و نبود ارزیابی دقیق و صحیح استعدادها و دانش‌آموزان (احمدی ۱۳۹۴)؛ انتخاب رشته مبتنی بر شناخت ناقص از خود، ناکارآمدی بانک اطلاعات تحصیلی و شغلی، توزیع نامتوازن دانش‌آموزان مستعد در شاخه‌ها و رشته‌های تحصیلی (اقبالی ۱۳۹۳)؛ کمبود نیروی مشاور در مدرسه‌ها (فولادی ۱۳۹۲)؛ انباشتگی غیرمرتبط وظایف مشاوران در مدرسه‌ها و تضعیف کیفیت خدمات راهنمایی و مشاوره‌ای مبتنی بر هدایت تحصیلی (اسماعیلی‌پور، ۱۳۸۲)؛ آشنانبودن دانش‌آموزان با شرایط عملی اشتغال (اسکندری، ۱۳۹۶)؛ طولانی بودن آزمون‌های توانایی و رغبت و خستگی جسمی و ذهنی و پاسخ‌گویی بدون دقت و تمرکز دانش‌آموزان به مواد آزمون (نسیمی، ۱۳۹۵)؛ توجه ناکافی دانش‌آموزان درباره هدف آزمون‌های توانایی و رغبت و نامناسب بودن بازه زمانی اجرای آزمون‌ها و محول کردن اجرای آزمون به افرادی غیر از خود دانش‌آموز (احمدی، ۱۳۹۶)؛ به نقل از رضایی مدنی و همکاران، ۱۳۹۸).

تحلیل: یکی از مهم‌ترین چالش‌های هدایت تحصیلی، دستیابی نداشتن دانش‌آموزان در پایان متوسطه اول به خودشناسی کامل است. به نظر می‌رسد، دانش‌آموزان پایه نهم که باید مسیر تحصیلی و شغلی خود را انتخاب

توصیف: هدایت تحصیلی فرایند ارائه خدمات راهنمایی و مشاوره به دانش‌آموزان است تا ضمن آشنایی با استعدادها، علاقه‌ها، توانایی‌ها و ویژگی‌های شخصیتی خویش، شاخه‌ها و رشته‌های تحصیلی، حرفه‌ها و مشاغل مورد نیاز جامعه را بشناسند و بر اساس آن آگاهانه و آزادانه شاخه و رشته تحصیلی مناسب خود را انتخاب کنند (سند نظام جامع راهنمایی و مشاوره، ص ۴). بی‌گمان تطبیق توانایی‌ها و استعدادها فرد با مشاغل مورد نیاز جامعه، سبب کارایی و ثمربخشی بیشتر، بهبود کیفیت کار، موفقیت و رضایت او می‌شود (گاتفردسون، ۱۹۹۷).

با توجه به ساختار جدید نظام آموزشی، دانش‌آموزان تا پایان پایه نهم به صورت عمومی تحصیل می‌کنند و در شروع پایه دهم لزوماً باید در یکی از شاخه‌ها و رشته‌های تحصیلی دوره دوم متوسطه ثبت‌نام کنند. بدین منظور برنامه هدایت تحصیلی بر دوره اول متوسطه تمرکز دارد. در این دوره سعی می‌شود دانش‌آموزان با استعداد، رغبت، توانایی‌های فردی و همچنین شاخه‌ها و رشته‌های تحصیلی و ضوابط ورود به آن‌ها آشنایی پیدا کنند تا بتوانند در پایان این دوره رشته تحصیلی مورد علاقه خود را با آگاهی انتخاب کنند.

فرایند هدایت تحصیلی کنونی همواره با چالش‌هایی روبه‌رو بوده است. در این مقاله چالش‌ها و راهکارهای عملی فرایند هدایت تحصیلی را بررسی می‌کنیم.

کنند، هنوز به‌طور کامل از ویژگی‌های شخصیتی خود و توانایی‌ها و رغبت‌هایشان آگاه نیستند. بسیاری از آن‌ها هنگام انتخاب رشته سردرگم هستند و در ترسیم مسیر شغلی آینده خود ناتوان‌اند. محدود بودن فرصت‌های شغلی کشور به یک رشته خاص و تجمع دانش‌آموزان مستعد و باهوش در آن رشته نیز یکی از مهم‌ترین چالش‌های هدایت تحصیلی است که می‌تواند تبعات جبران‌ناپذیری برای آینده شغلی کشور به بار آورد، چرا که کشور ما در تمامی حوزه‌ها نیازمند افراد سرآمد و مستعد است، ولی متأسفانه امروزه تمام نخبه‌ها به رشته علوم تجربی گرایش پیدا می‌کنند. این ناهمگونی در توزیع استعدادها، در آینده‌ای نه‌چندان دور، سبب نبود تعادل و ناهمگونی قدرت در بخش‌های اجرایی کشور می‌شود. مقطعی بودن فرایند هدایت تحصیلی و موقوف شدن آن به دوره اول متوسطه و به‌خصوص پایه نهم نیز یکی از مهم‌ترین چالش‌ها و ضعف‌های فرایند هدایت تحصیلی است. یکی از رویکردهای کلی حاکم بر هدایت تحصیلی، فرایندی و مستمر بودن آن است. اما اگر واقع‌بینانه به قضیه نگاه کنیم، درمی‌یابیم که در حال حاضر هدایت تحصیلی بیشتر مقطعی است تا فرایندی. ما در دوره ابتدایی برنامه منسجم و یکپارچه‌ای برای شناسایی استعدادها و ویژگی‌های دانش‌آموزان نداریم. این در حالی است که برای رسیدن به اهداف هدایت تحصیلی و کشف و هدایت صحیح استعدادها و علاقه‌های دانش‌آموزان، باید از همان بدو ورود آن‌ها به مدرسه اقدام کرد. ما نمی‌توانیم به نتایج آزمون‌های طولانی رغبت و توانایی که در بازه زمانی محدود و در شرایط غیرکنترل شده کامل می‌شوند، اعتماد کنیم. اکثر دانش‌آموزان در زمان اجرای آزمون‌ها در حال آماده‌شدن برای امتحانات نوبت اول هستند و در حین اجرای آزمون‌ها تمرکز و دقت کافی ندارند. یکی از شرط‌های لازم برای روایی و پایایی آزمون‌های روان‌شناختی، اجرای صحیح آن و تکرار آن برای رسیدن به پایایی است.

پیشنهاد عملی: با توجه به چالش‌ها و ضعف‌های فرایند هدایت تحصیلی، پیشنهادهایی که در ادامه می‌آیند، می‌توانند در رفع چالش‌ها و حرکت به سمت دستیابی به اهداف

مهم فرایند هدایت تحصیلی کمک‌کننده باشند:

۱. تدوین نظام جامع استعدادیابی و هدایت فرایندی و استقرار و اجرای آن از دوره پیش‌دبستان تا پایان متوسطه دوم، برای شناسایی دقیق استعدادهای دانش‌آموزان، هدایت دانش‌آموزان در مسیرهای شناسایی‌شده و برنامه‌ریزی برای کمک به پرورش و شکوفایی استعدادها؛
۲. تدوین و اعتباریابی ابزارهای معتبر و کوتاه‌سنگش استعداد و رغبت‌های دانش‌آموزان بر اساس مراحل رشدی آن‌ها و همسو با نظام استعدادیابی و اجرای آزمون‌ها در چند مرحله و به‌صورت فرایندی، از ابتدایی تا پایان متوسطه اول؛
۳. آموزش و توانمندسازی آموزگاران ابتدایی و دبیران متوسطه، والدین دانش‌آموزان برای خلق موقعیت‌های بروز استعداد و علاقه‌های دانش‌آموزان و جلب مشارکت تمامی عوامل مدرسه‌ای، اداری، آموزشی، پرورشی، رسانه، خانواده و دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط در مسیر هدایت تحصیلی؛
۴. برنامه‌ریزی برای رفع مشکل کمبود نیروی مشاور و تخصیص نیروی مشاور به مدرسه‌های ابتدایی و متوسطه دوم و توانمندسازی آن‌ها در زمینه راهنمایی و هدایت تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان؛
۵. تجهیز هنرستان‌های فنی و کاردانش به امکانات به‌روز و برنامه‌ریزی برای عقد قراردادهای جذب نیروی کار از فارغ‌التحصیلان این مدرسه‌ها با شرکت‌ها، سازمان‌ها و کارخانه‌های کشور که نیازمند نیروی کار فنی هستند؛
۶. راه‌اندازی برنامه‌های تلویزیونی با موضوع هدایت تحصیلی فرایندی و استعدادیابی برای آموزش و توانمندسازی خانواده‌ها و ایجاد تغییرات مثبت در باورها و نگرش‌های آن‌ها در جهت اهداف مهم فرایند هدایت تحصیلی و انتخاب رشته بر اساس واقعیت‌ها و ویژگی‌های فرزندان و نه بر اساس باورهای غلط و نگرش‌های نادرست؛
۷. تهیه و تدوین بانک اطلاعاتی تحصیلی و شغلی متناسب با مراحل رشدی دانش‌آموزان و ارائه اطلاعات به‌صورت فرایندی و گام به گام برای توانمندسازی آن‌ها؛
۸. تدارک شرایط و امکانات لازم برای دانش‌آموزان به‌منظور کسب تجربه‌های شغلی در موقعیت‌های شبیه‌سازی‌شده و ایجاد آمادگی در آن‌ها برای سپری کردن مراحل انتخاب شغل و دستیابی استقلال و تصمیم‌گیری مطابق مدل‌ها و نظریه‌های انتخاب شغل و حرفه.